

Güzel Sanatlar Akademisi 1925 Mezunu Bir Mimar: Hüseyin Hüsnü Tümer

The Academy of Fine Arts Graduate (1925) Architect: Huseyin Husnu Tumer

Ali DEĞİRMENCİ, Nuran KARA PİLEHVARİAN

EXTENDED ABSTRACT

The present study aims to investigate educational processes, architectural projects, professional activities and design methodology of the revered Architect Huseyin Husnu Tumer. Tumer was born in Istanbul in 1900 and graduated from Sanayi-i Nefise-i Şahane Mektebi (Academy of Fine Arts) in 1925. In this research, Huseyin Husnu Tumer's professional career is analyzed in five phases. The first phase begins with his education and covers the time period between his graduation and returning from Jerusalem in 1927. In the academy, Tumer completed his education as a student of another well-known and respected architect, Giulio Mongeri. After his graduation, as a young architect, Tumer was commissioned in a team headed by Mimar Kemalettin, which included architect Mehmet Nihat Nigizberk, Engineer Ruştü, Cemal and Mimar Kemalettin's son, architect Sinan Mimaroğlu, with the task of restoration of Al-Aqsa Mosque in Jerusalem. The second phase includes the short time period after the Jerusalem years and a general outlook of Republican architecture. After returning to Turkey around 1927, he continued to work as a project architect for a while and participated in several architectural competitions. During this period, he worked as a project manager in Bursa Spa Hotel Project which designed by his mentor, Giulio Mongeri and he designed some parts of the Project all by himself. Also, he achieved the first place awards in two project competitions, these being Bursa Municipality Tuz Pazarı Market Hall Building competition and Ankara Sanayi and Maadin Bank project competitions. The third phase includes production of several apartment buildings and his professional activities at the beginning of 1930's. In this period, Tumer completed apartments such as Istanbul Ayazpasa Engineer İbrahim Galip B. Apartment, Istanbul Munip B. House and Istanbul Nisantasi Husnu B. Apartment, and Istanbul Taksim Talimhane İstiklal Apartment with Torkum Cubukçıyan. Also in 1933, he designed a gas station in Eminonu for an American Oil Company Socony Vacuum. Following this period, in 1934, Tumer, participated in few architectural competitions. He achieved the first prize in Ankara Child Protection Agency Apartment (Çocuk Esirgeme Kurumu Himaye-i Etfal Apartmanı) project competition, the second prize in Yalova Thermal Hotel project competition, the third prize in Ministry of Customs and Exclusivity (Gumruk ve İnhisarlar Vekaleti) building project competition and the fourth prize in Ankara Sumerbank Office Building project competition. As a result of the competition, Ankara Child Protection Agency Apartment was built in 1935 in Ankara Yenışehir. The fourth phase includes his works for public institutions in Ankara. In 1937, he was appointed as an architect of Ankara Province Municipality (Ankara Vilayeti Belediyesi). After 5 years, in 1942, Tumer was appointed to the Ministry of Public Works, office of Construction and Planning Works (Nafia Nezareti Yapı ve İmar İşleri Reisliği) in Ankara. In 1942, he also achieved the first prize in Ankara Haymana Thermal Hotel project competition together with architect Torkum Cubukçıyan. In 1946, he was appointed to the office of the ministerial counsellor in Ministry of Public Works. In 1946 and 1947 he acted as a jury member in project competitions such as Ankara Technical University Physics and Chemistry Faculty building and Istanbul University Law and Economy Faculty building, on behalf of Ministry of Public Works. The fifth and last phase includes Tumer's professional activities in Istanbul. Around 1948, Tumer's time working for the, Ministry of Public Works was over and he was appointed as a project manager in Istanbul University project and moved from Ankara to Istanbul. In 1953, he was appointed as the Istanbul Municipality deputy mayor and worked until 1955. In 1955, he was sent to Jerusalem to review the tiles adorning the Omer's Mosque. After retirement, Tumer died in 1968. Although his work with effective architects, such as Giulio Mongeri, and Architect Kemaleddin, Husnu Tumer can be regarded as an active but not a well-known name in the current literature of Turkish architecture. It can be said that his education with Giulio Mongeri shaped his modernist/cubist architectural identity. Therefore, the earliest apartment buildings he designed at the beginnings of 1930's are examples of early phase modern thoughts, bearing the design criteria of cubist architecture. In order to define Tumer's professional activities, correspondences in the Republic Archive, photos in Salt Research Architecture and Design Archive and articles published in Mimar/Arkitekt magazine were examined within the scope of the research. As a result of this study, Huseyin Husnu Tumer's completed projects, employments, competitions in which he won prizes, jury participations and articles about his projects were determined and professional activities of an insufficiently known and effective architect and his contributions to architecture of the Republic of Turkey were revealed.

Keywords: Bursa Thermal Hotel; Engineer İbrahim Galip B. Apartment; Huseyin Husnu Tumer, The Academy of Fine Arts; Turkish Republican Architecture.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul

Başvuru tarihi: 09 Aralık 2020 - Kabul tarihi: 06 Ocak 2021

İletişim: Ali DEĞİRMENCİ. e-posta: alidegirmenci111@gmail.com

© 2021 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2021 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

ÖZ

Bu çalışmada, 1925 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan, Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer'in hayatı ve mesleki faaliyetleri incelenmiştir. Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer gerek eğitim aldığı Giulio Mongeri gerekse birlikte çalıştığı Mimar Kemaleddin Bey gibi etkin isimlerle birlikte yaptığı çalışmalar nedeniyle, dönem mimarlığının aktif ancak yeterince tanınmayan bir ismi olarak kabul edilebilir. Tümer'in mesleki faaliyetlerini tespit edebilmek amacıyla, Cumhuriyet Arşivinde bulunan yazışmalar, Salt Araştırma Arşivinde yer alan fotoğraflar ve Mimar/Arkitekt dergisinde yayınlanan makaleler araştırma kapsamında incelenmiştir. Mezuniyetinin ardından, Mimar Kemaleddin Bey'in başında yer aldığı bir ekip ile Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın onarımı için görevlendirilen Hüsnü Tümer, Türkiye'ye dönüş yaptıktan sonra bir süre, serbest mimar olarak çalışmalarına devam etmiştir. Çok sayıda mimari proje yarışmasına katılan Tümer, Bursa Belediyesi Çarşı Hal Binası Proje Müsabakası, Ankara Sanayi ve Maadin Bankası Proje Müsabakası, Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu/Himaye-i Etfal Apartmanı Proje Müsabakası'nda birincilik ödülleri kazanmıştır. Aynı dönem, Giulio Mongeri tarafından hazırlanan Bursa Kaplıca Otel'i'nin uygulama sorumlusu olmuş ve projenin bazı kısımları kendisi tarafından hazırlanmıştır. Aynı süreçte Tümer, İstanbul Ayaz Paşa Mühendis İbrahim Galip B. Apartmanı, İstanbul Münip B. Evi, Mimar Torkum Çubukçuyan ile birlikte İstanbul Nişantaşı Hüsnü B. Apartmanı ve İstanbul Taksim Talimhane İstiklal Apartmanı'nı inşa etmiştir. Araştırma neticesinde, Hüseyin Hüsnü Tümer'in meslek hayatı boyunca tamamladığı projeler, bulunduğu görevler, ödül kazandığı yarışmalar, jüri üyelikleri ve makaleleri tespit edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti mimarlığına katkıda bulunmuş etkin bir mimarın yeterince bilinmediği düşünülen mesleki faaliyetleri ortaya konmuştur.

Anahtar sözcükler: Bursa Kaplıca Otel'i; Hüseyin Hüsnü Tümer; Mühendis İbrahim Galip B. Apartmanı; Sanayi-i Nefise Mektebi; Türkiye Cumhuriyeti Mimarlığı.

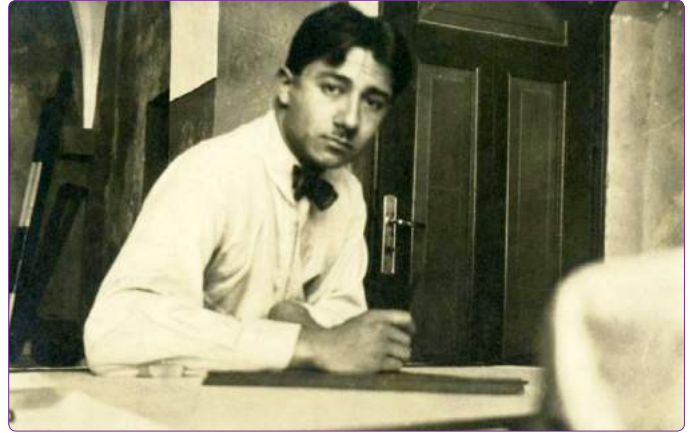
Giriş

Geç Osmanlı döneminde doğmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde mimar olarak çalışmış bir isim olan Hüseyin Hüsnü Tümer, hayatı ve mesleki faaliyetleri ile Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş ve Cumhuriyet sonrası Türkiye mimarlık ortamını kavramak adına yeni bakış açıları sunmaktadır. Bu makalede, onun mimarlığa bakışı, projeleri, inşaatını gerçekleştirdiği yapılar ve kamu kuruluşlarında yaptığı görevler anlatılarak yeterince bilinmeyen dönemin mimarlık ortamı hakkında yeni veriler oluşturmak hedeflenmiştir.

Eğitimi ve Mezuniyet Sonrası Kudüs'e Gidişi

Hüseyin Hüsnü Tümer 1900 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası, Sümbül Efendi Dergâhı şeyhlerinden Mehmet Nakşi Efendi annesi Atiye Hanım'dır (Cumhuriyet, 29.11.1968). 1940 yılında, Türk Yüksek Mimarlar Birliği tarafından yayınlanan "Türk Yüksek Mimarlar Birliği, Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat" başlıklı kitapta, birlik üyesi mimarların listeleri ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Sekreterliği mezun kayıtlarına göre, Hüseyin Hüsnü Tümer¹ 1925 yılında, Sanayi-i Nefise-i Şahane Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi), Mimarlık Şubesinden 00319 diploma numarası ile mezun olmuştur (Şekil 1) (Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat, 1940) (Özguven, 2002).

Hüseyin Hüsnü Tümer'in öğrencilik döneminde, Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık Şubesinde bulunan iki atölyeden

Şekil 1. Hüseyin Hüsnü Tümer Kudüs'te çalışırken (Salt Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi, TMH0019).

biri Vedat Tek, diğeri Giulio Mongeri tarafından yürütülüyordu (Tekeli, 2012). Tümer mimarlık eğitimini, 1909 yılında mimari şubede hoca olarak göreve başlayan Giulio Mongeri'nin atölyesinde (Çinici, 2015a) tamamlamıştır. Behçet Ünsal, Giulio Mongeri atölyesindeki eğitimi şöyle anlatıyor: "Giulio Mongeri atölyesi Avrupa-Latin mimarisini, Vedat Bey (Tek) atölyesi ise Milli Mimari'yi" izliyordu. (...) "Teknik yeni de olsa stil tarihsel biçimde sunulacaktı. Bunlar dış görünüşlerdi ve binaya giydirilen bir kılıftı. Peki plan ne olacaktı? Planda Türklüğün ne olduğu belirtilmemişti. Esasen planın anaçlığı bahis konusu değildi. Mongeri planları değil de evvela fasadları görelim kuzum derdi. Zira mimari fasad sanatçılığı olarak yorumlanıyordu, ona öncelik tanınmıştı. Fasadlar daha doğrusu esas fasad ümit verici ise plan yoklaması yapıldı" (Mimarlık, 1973, 02, s. 19-62).

Ünsal, atölyelerde öğrenciler tarafından hazırlanan planların değerlendirilme kriterlerini, "Plan kritiğinde ise daha ziyade espasların ve kayıp sahalara nafi sahalara birbiri ile orantısına, esas girişin biçimlenmesine ve esas merdivenin

¹ "Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat" başlıklı kitapta "Hüsnü Tümer", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Sekreterliği mezun kayıtlarında ise "Hüseyin Hüsnü" olarak kayıtlıdır. Her iki kaynağa da diploma numarası olarak 319 verilmiştir (Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat, 1940) (Özguven, 2002).

durumuna bakılırdı. Vaziyet planı ise pek aranmazdı. Vedat Bey, siz iyi bir proje yapmaya bakın iyi bir proje nereye olsa uyar demmişti” şeklinde aktarıyor (Mimarlık, 1973, 02, s. 19-62). Atölyelerde hazırlanan öğrenci projeleri incelendiğinde, ağırlıklı olarak cephelerde simetrik düzenlemelerin tercih edildiği, geleneksel Osmanlı mimarisinden alınma kubbe, kemer ve sütun başlıkları gibi öğelerin projelerde sıklıkla kendine yer bulduğu görülmektedir (Baydar, 2012).

Mimari şubesinde verilen eğitimde, Giulio Mongeri’nin planlardan önce cephelere öncelik vermesi ve plandaki değerlendirme esaslarına bakılırsa, tasarımda işlevsellik henüz aranan bir kriter değildir. Her iki atölyedeki eğitimciler de klasik ve/veya Milli Mimari’yi benimsediğine göre Hüseyin Hüsnü Tümer de eğitimi bu formasyonda tamamlamıştır. Ancak Tümer’in ilerleyen dönemdeki projelerinde Milli Mimari’yi hiç tercih etmediği görülecektir. Behçet Ünsal’ın, Giulio Mongeri hakkındaki, “O da devrin milli hareketlerine katılmıştır. Modern mimariyi kabul eden eski kuşaktan bir o vardı. Bursa’daki Çelik Palas binası için, modern yapayım dedim olmadı kuzum diyordu. Ben yapamıyorsam size de yaptırmam, deyip hocalıktan ayrılmıştı” (Mimarlık, 1973, 02, s. 19-62) ifadesinden anlaşıldığına göre, Tümer’in Milli Mimari’den uzaklaşmasında hocası Giulio Mongeri’nin yönlendirmesinin de etkisi olmuş olabilir. Çünkü beraber çalışacakları bir projede dahi Giulio Mongeri’nin istediği tasarımı gerçekleştirememiş olması, mesleğine yeni başlamış bir mimarı etkilemiş olmalıdır.

Hüseyin Hüsnü Tümer, mezuniyetinin ardından Evkaf Umum Müdürlüğü Fen Heyeti’nde göreve başlamıştır. Bu görevi sırasında, Mimar Kemaleddin Bey’in başında bulunduğu, Mescid-i Aksa’nın restorasyonu² için 1922 yılında Kudüs’e gönderilen, aralarında, Mehmet Nihat Bey (Nigizberk),³ Cemal Bey ve Kemaleddin Bey’in oğlu Sinan Bey’in (Mimaroglu)⁴ de bulunduğu ekipte yer almıştır (Arkitekt, 1941-42, 09-10, s. 237) (Cengizkan, 2009).

² Oluşturulan ekip, yapının rölevelerini almış, üç adet kapsamlı restorasyon projesi hazırlamıştır. Komisyona sunulan restorasyon projelerinden “yapıyı ve kubbeyi olduğu gibi koruyan” öneri kabul edilerek onay verilmiştir. Bu öneri, temel güçlendirme, sütunların onarımı, kiriş ve pandantiflerin korunması gibi çeşitli müdahaleleri içeriyordu (Yavuz, 1996). Yıldırım Yavuz, rölevöye dikkat çekerek, bunun Mescid-i Aksa’nın tarih içinde çıkartılmış ilk planı olduğunu ve bu onarımın çizimlerle belgelenen dikkat ve bilinçle gerçekleştirilen bir onarım olduğundan bahsetmektedir (Yavuz, 2009).

³ Mehmet Nihat Nigizberk, 1878 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi’nden mezun olmasının ardından, Evkaf Nezareti Fen Heyeti’nde çalışmaya başlamış, İstanbul’da inşa edilen, Vakıf Hanları ile Bebek ve Bostancı Camilerinin inşaatlarında görev almıştır. Ardından Suriye Evkaf baş mimarlığına tayin edilmiş, Kudüs’te Mescid-i Aksa’nın onarımında Mimar Kemaleddin Bey ile birlikte çalışmıştır. Türkiye’ye dönmelerinin ardından Vakıflar Genel Müdürlüğü ile İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü bünyesinde çok sayıda restorasyon çalışmasında görev alan Nigizberk 1945 yılında vefat etmiştir (Yücel, 1978).

⁴ Sinan Mimaroglu, 1904 yılında İstanbul’da doğmuş, 1928 yılında Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesinden mezun olmuştur (Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat, 1940) (Arkitekt, 1951, 05-08, s. 146). Henüz öğrenci iken, babası Mimar Kemaleddin Bey ile birlikte Mescid-i Aksa’nın onarımı için Kudüs’te bulunmuştur. Mezuniyetinin ardından, Evkaf Nezareti Fen Heyeti ve Nafia Vekaleti Yapı İşleri Fen Heyeti kadrosunda görev yapmıştır. Mimaroglu, 1951 yılında vefat etmiştir (Arkitekt, 1951, 05-08, s. 146).

İnşaatın sorumlusu Mimar Nihat Nigizberk’in anılarından, ekibin Kudüs’e gidişi şu şekilde aktarılmıştır: “Kemal Bey’i Kudüs’ten çağırmışlardı. Avdetinde Mescid-i Aksa ve Sahratu’llahi Müşerreffe’nin tamirâtı için Kudüs’te bir kontrato yaptığını ve beni yetmiş, Cemal’i altmış ve Hüsnü’yü otuz lira maaş ile götürceğini söyledi.” (...) “Kemal Bey bizden iki gün sonra İstanbul’dan hareket ettiği halde bizden dört gün evvel Kudüs’e vasil olmuş idi.” (...) “Ferdası günü sabahleyin trene binip öğleden sonra saat ikide Kudüs’e vasil olduk. İstasyon’da Kemal ve Rüştü beyler bizi karşıladılar ve Mariyona Otel’ine götürdüler. O otelde bir hafta kadar kaldıktan sonra, Kemal Bey ile ben Babü’s-sahra’da İshak Şehabi Efendi’nin hanesinin üst katını seneliği yüz yirmi liraya ve Cemal Bey ile Hüsnü Bey de yine o civarda Bedri Efendi’nin hanesini seneliği yüz elli liraya kiralayarak taşındık” (Cengizkan, 2009).

Salt Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivinde bulunan Kudüs’te çekilmiş, Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer, Mimar Nihat Nigizberk, Cemal Bey ve Mimar Kemaleddin Bey’in yer aldığı fotoğraf 1925 yılına aittir (Şekil 2) (Salt Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi, TMH0005).

Şekil 2. Soldan sağa (ayakta): Cemal Bey, Hüseyin Hüsnü Tümer, Mehmet Nihat Nigizberk ve (önde) Mimar Kemaleddin Bey, 1925 yılının da Kudüs’te (Salt Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi, TMH0005).

Kemaleddin Bey, 1925 yılı ağustos ayında Türkiye'ye dönüş yapmış ve beraber çalıştığı ekip arasından Mimar Nihat Nigizberk, Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer ve mühendis Rüştü Bey'e⁵ restorasyonun sorumluluğunu bırakmıştır (Yavuz, 2009). Kemaleddin Bey, 1926 yılında onarım çalışmalarını denetlemek üzere Kudüs'e tekrar gittiğine göre (Çobanoğlu ve Ertuğrul, 2002) restorasyonun devam ettiği ve Hüseyin Hüsnü Tümer'in halen Kudüs'te olduğu kabul edilebilir.

Ali Cengizkan, Nihat Nigizberk'in 1927 yılı aralık ayında serbest çalışmak için Evkaf Müdürlüğü'nden istifa ettiğini ifade eder (Cengizkan, 2009). Bu doğrultuda Hüseyin Hüsnü Tümer'in restorasyonun tamamlandığı 1927 yılı içerisinde Kudüs'ten Türkiye'ye dönüş yaptığı anlaşılmaktadır.

Kudüs Sonrası Dönem

Türkiye'ye dönüşünün ardından, Evkaf Umumi Müdürlüğü Fen Heyeti'ndeki görevinden ayrılmıştır (Arkitekt, 1941-42, 09-10, s. 237). Hüseyin Hüsnü Tümer'in, Mimar Kemaleddin gibi güçlü bir mimarın yanında, Kudüs'e götürülmesi genç mimar için oldukça önemli ve saygın bir deneyim olmuş olmalıdır. Ancak Tümer'in, Kudüs dönüşü Evkaf Nezareti'nden ayrılması ile başardıklarına bakılınca anlaşılıyor ki, Tümer'in mesleki yetenekleri, sadece restorasyon alanıyla sınırlı tutulamayacak kadar çeşitlidir. Çünkü Tümer için bu ayrılış, proje yarışmalarında dereceler elde ettiği ve ilk yapılarını inşa ettiği oldukça verimli bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir. Bu verimli dönem aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti mimarlığının üslup tercihlerinde birtakım değişikliklerin yaşandığı zaman aralığına tekabül eder. Tekeli'ye göre, 1928 yılı bu değişimin başlangıcına işaret etmektedir (Tekeli, 2007). Çünkü bu tarihten itibaren Cumhuriyet Mimarlığı, Kemaleddin Bey'in 1927 yılındaki vefatı ve aynı tarihte Vedat Bey'in Ankara'dan taşınması ile en büyük iki değerini kaybeden Milli Mimari Üslubundan uzaklaşmış ve Avrupa'da yaygınlaşan, Cumhurbaşkanlığı Mustafa Kemal Atatürk tarafından da desteklenen Uluslararası Üslubun ilk örneklerini üretmeye başlamıştır (Tekeli, 2007; Tekeli, 2015). Batur'a göre ise, Cumhuriyet sonrası Türkiye mimarlığında, çağın gerisinde kalan milli mimari üslubundan uzaklaşarak dönem metinlerinde Kübist mimari olarak da ifade edilen Uluslararası Üslubun uygulamaya geçilmesi, çağdaşlaşmayı amaçlayan yeni rejimin temel istekleri arasındaydı (Batur, 2007).

Bu nedenle, takip eden dönem olan 1930-1940 yılları arasındaki 10 yıl, Cumhuriyet Mimarlığımızın, Uluslararası Üslubun ilkeleri üzerine temellendirilerek geliştirildiği bir dönem olarak kabul edilir (Batur, 2012). Bu doğrultuda, betonarme strüktürlü, düz çatılı, geniş camları ve çevresiyle ilişki kuran, süslemelerinden arınmış, yuvarlatılmış cephe

köşeleri gibi biçimsel formların öne çıkartıldığı yapılar inşa edilemeye başlanacaktır (Sözen, 1984; Tekeli, 2007).

Kübist mimariye geçiş şeklindeki tercih değişikliğinin sebeplerinden ilki Cumhuriyetçi kadroların yeni üslubu çağdaşlıkla eşdeğer kılmalarıdır. Geçmişten kopuşu simgeleyen bu yeni tercih günlük yaşamı da etkilemiş, çağdaş mimari, çağdaş konut ve çağdaş yaşam kavramlarının bürokrasi ve burjuvazi tarafından güçlü destek bulmasını sağlamıştır. Öte yandan, kübist mimari, ülkemizde sadece üslup düzeyinde bir değişiklik isteği veya yeni bir mimari üslup yaratma kaygısıyla benimsenmiş değildir. Dönemin çözüm bekleyen en önemli sorunu olan acil konut ihtiyacının giderilmesi noktasında, işlev ve konforu ön plana çıkartan ve getirdiği tip proje çözümleri ile hızlı inşa edilen konut üretimine imkân vermesi kübist mimarinin güçlü destek bulmasının bir diğer nedenidir (Batur, 1998). Hüseyin Hüsnü Tümer'in de ilk örneklerini vereceği mimarlık ürünleri, mimarlığımızda *yeni mimari/kübist mimari/inkılap mimarisinin*⁶ kullanılmaya başlandığı 1930-1940 yılları arasındaki 10 yıllık dönemle örtüşmektedir.

1930 yılı, Tümer için, Mimar/Arkitekt dergisinde çeşitli yarışmalarda elde ettiği dereceler ve ilk mimarlık faaliyetleri ile ilgili makale ve haberlerin yer aldığı bir dönemin başlangıcıdır. Mimar/Arkitekt dergisinde yayınlanan, "Otel ve Kaplıca Binası-Bursa" başlıklı makaleye göre, 1930 yılında, Bursa kaplıcaları Türk Anonim Şirketi tarafından, Bursa'da inşa edilecek iki otel ve bir kaplıca binası için, Mimar Giulio Mongeri'ye bir proje⁷ hazırlanmıştır (Mimar, 1932, 01, s. 7-16).

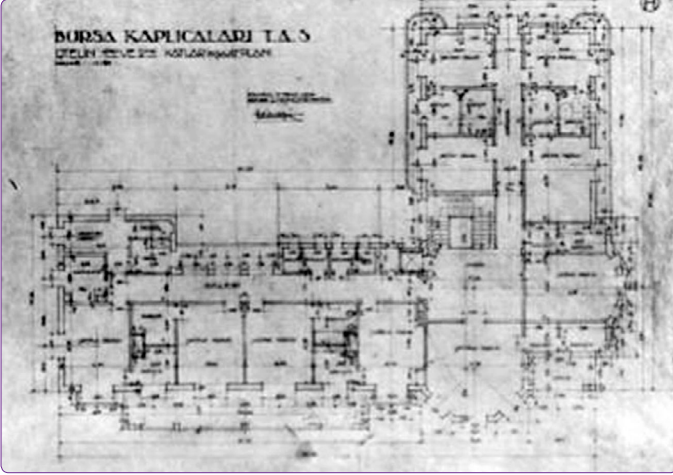
Farklı kotlara oturan yapılardan oluşan kompleks, merkezde yer alan bahçenin etrafına yerleştirilen L planlı bir otel ve kuzeydoğu yönündeki kaplıca binasından oluşmaktadır (Şekil 3). Mongeri, iki yapıda iki farklı mimari üslup tercih etmiş benziyor. Kaplıca binası, geniş bir kubbe ile örtülen, giriş ekseninde simetrik planlı geleneksel Osmanlı mimarlığından alınma taç kapı gibi unsurların dekoratif yorumlarının yer aldığı bir cephe düzenine sahip iken, otel binası, dönemin üslupsal anlayışlarına uygun yer yer Art Deco izleri taşıyan alınlıklar ile ortaya çıkarılan dikeyliğin, uzun balkonlar ile oluşturulan yatay vurgu ile dengelenmeye çalışıldığı bir cephe düzenine sahiptir.

İnşaatını, Mehmet Galip ve Fesçizade İbrahim Galip tarafından kurulan İnşaat İdare-i Fenniyesi Şirketi'nin üst-

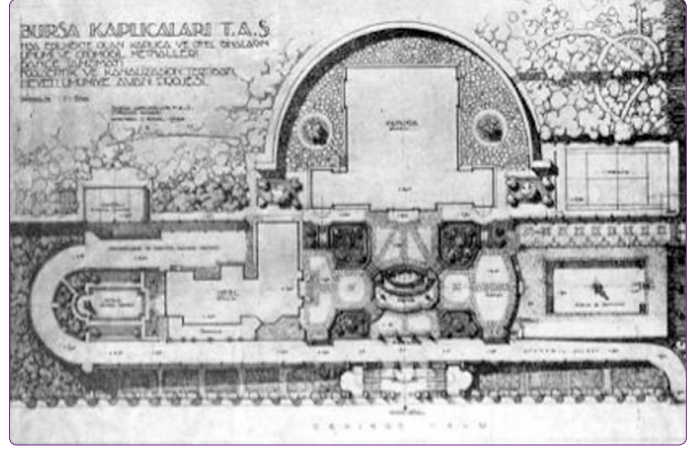
⁶ İnkılap mimarlığı kavramı, ilk kez 1933 yılında, Mimar dergisinde yayınladıkları "Mimarlıkta İnkılap" başlıklı makalede Mimar Behçet ve Mimar Bedrettin tarafından kullanılmıştır (Behçet ve Bedrettin, 1933).

⁷ Arkitekt dergisinde, Mimar Torkum Çubukçuyan'ın vefat ilanında yer alan kısa biyografiye göre, Mimar Çubukçuyan, "muallim Mimar Mongeri ile çalışmış, yıllarca Mongeri atölyesinin şefliğini yapmış, (...) Bursa Çelik Palas otelinin projelerinde büyük emeği geçmiştir". Bu doğrultuda, Bursa Çelik Palas otelinin mimari projelerinin Giulio Mongeri'nin denetiminde Torkum Çubukçuyan ve Hüsnü Tümer gibi mimarların da katkısı ile hazırlandığı anlaşılmaktadır (Arkitekt, 1971, 03, s. 142). Behçet Ünsal'ın aktardığına göre, aynı durum Mongeri'nin Ankara Ziraat Bankası projesinde de söz konusu olacak, Hüseyin Hüsnü Tümer, Sırrı Bilen ve Nazimi Yaver (Yenal) ile birlikte çizimlere katkıda bulunacaktır (Ünsal, 1973).

⁵ Mühendis Rüştü Bey, Kudüs müftüsünün akrabası ve Mimar Kemaleddin Bey'in öğrencisidir. Mescid-i Aksa'nın restorasyonunu Müslüman bir mimara devretmek isteyen müftünün Kemaleddin Bey'i tercih etmesinde Mühendis Rüştü Bey'in etkisi olmuştur (Yavuz, 1981).

Şekil 3. Bursa'da inşa edilecek otel ve kaplıca binası projesi, otel kat planı; Mimar: Giulio Mongeri (Mimar, 1932, 01, s. 7-16).

Şekil 5. Projesi Giulio Mongeri'ye ait, Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer'in şantiye sorumlusu olduğu Bursa'da inşa edilecek otel ve kaplıca binası için, Hüseyin Hüsnü Tümer tarafından hazırlanan vaziyet planı (Mimar, 1932, 01, s. 7-16).

Şekil 4. Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer'in şantiye sorumlusu olduğu Bursa'da inşa edilecek otel ve kaplıca binası inşaatı (Mimar, 1932, 01, s. 7-16).

lendiği projenin inşasında, *“tatbik ve nezaret”* (uygulama ve kontrol) sorumlusu olarak Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer görevlendirilmiştir (Tekeli, 2012) (Şekil 4). Uygulama sorumlusu olmasının yanında, Hüseyin Hüsnü Tümer,⁸ vaziyet planı bahçe düzenleme projesi, orta havuz ve çeşitli iç mekânlara ait detay projelerini de hazırlamıştır (Şekil 5) (Mimar, 1932, 01, s. 7-16).

1933 yılında, Arkitekt dergisinde kendisi tarafından yazılan, *“Kaplıca Otel Bahçe Projesi”* başlıklı makalede, bahçe düzenleme projesinin detayları verilmiştir. Buna göre proje, eğimli bir arazide yer alan yapılaraya yaya ulaşımı için açılan merdivenli yol, araçlar için ayrılmış zemin düzenlemesi, açık-kapalı gazino binaları, açık dans pisti, süs havuzları ve

peyzaj düzenlemelerinden oluşmaktadır (Mimar, 1933, 09-10, s. 292-293).

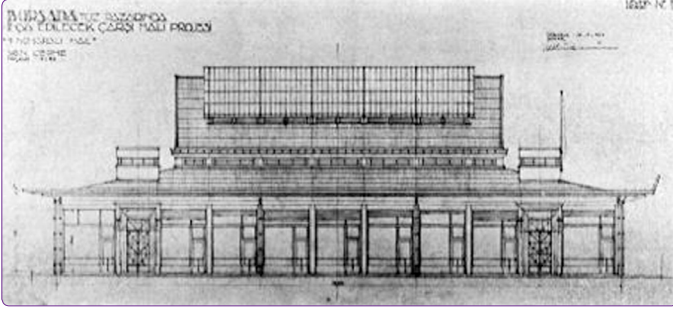
Mongeri'nin projenin vaziyet planını Hüseyin Hüsnü Tümer'e hazırlatması, uygulamanın başındaki mimar olarak sahada bulunuyor olması, vaziyet planının uygulanmasında Hüseyin Hüsnü Tümer'i daha etkin bir konuma getireceği için gerçekleşmiş olabilir. Öte yandan, Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki atölyesinde hâkim olan fasadların (cephe) öne çıkarılarak, vaziyet planının geri planda bırakılması anlayışı da vaziyet planının hazırlanmasının Tümer'e devredilme sebebi olarak gösterilebilir.

Öte yandan, yüklenici firma olan İnşaat İdare-i Fenniyesi bünyesinde çalışmaya başlaması ve Giulio Mongeri'nin hazırladığı bir projenin, uygulama sorumlusu olarak, projenin bazı kısımlarının kendisine hazırlatılması, Hüseyin Hüsnü Tümer'in, Mimar Kemaleddin Bey ile olan iş ilişkisinde olduğu gibi hocası Giulio Mongeri tarafından da desteklenen bir mimar olduğunu göstermektedir. Dönemin önemli iki mimarının, sorumlu oldukları projelerde bu genç mimara olan güvenleri, Tümer'in çok yönlü ve etkin mimari yeteneklerini ortaya koyması bakımından ayrıca önem taşır.

Arkitekt dergisi, 1932 yılı 2. sayısında yayınlanan, *“Hal Projesi”* başlıklı makaleye göre, Bursa Belediyesi tarafından 1930 yılında düzenlenen, *“Bursa Tuz Pazarında inşa edilecek Çarşı Hali Projesi”* mimari proje müsabakasında, birincilik ödülünü, dört proje arasından, Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer kazanmıştır (Şekil 6). Makalenin devamında aslında, *“müsabaka 2 sene önce tamamlanmasına rağmen”*, projenin uygulamasına başlanılmadığı ifade edilmektedir⁹ (Mimar, 1932, 02, s. 41-42).

⁸ Çiniçi, 1950 yılında yapı kompleksine ek olarak inşa edilen yeni bir otel yapısının Hüseyin Hüsnü Tümer tarafından tasarlandığını ifade etmektedir (Çiniçi, 2015b). Eski resimlerinden yeni otel yapısının bahçenin giriş aksına göre doğu yönüne inşa edildiği anlaşılmaktadır. Dikdörtgen prizmatik kütlesi ile beş katlı olarak inşa edilen yapı, geniş saçaklarla örtülen, balkonların bölücülerle birbirinden ayrıldığı sade bir cephe tasarımına sahiptir (Bursa-Çelik Palas-1950'ler, Moda Müzayede, 2020).

⁹ 1950 yılında, Arkitekt dergisinde yayınlanan habere göre, yarışmanın yapıldığı aynı yerde, Mimar Halit Femir ve Mimar Feridun Akozan tarafından hal ve çarşı binalarının inşa edildiği belirtilmiştir (Arkitekt, 1950, 07-10, s. 147-152). Bu bilgiye göre, Hüseyin Hüsnü Tümer'in bu projesi yarışmada birinciliği kazanmasına rağmen uygulanmamıştır.

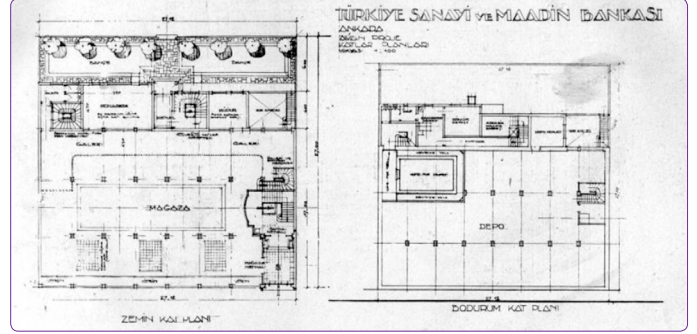
Şekil 6. Bursa Tuz Pazarında inşa edilecek Çarşı Hali Projesi; Mimar: Hüseyin Hüsnü Tümer (Mimar, 1932, 02, s. 41-42).

Tümer, 1931 yılında, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Ankara şube ve mağaza binası için düzenlenen, jüri üyeleri arasında Giulio Mongeri'nin de yer aldığı, mimari proje yarışmasında 19 proje arasından birincilik ödülü kazanmıştır. Mimar/Arkitekt dergisinde yayınlanan projede dikkettiren formlu yapının, bodrum katı depo ve teknik birimler, zemin katı satış amaçlı bir mağaza ile müdür ve muhasebe odaları için ayrılmıştır (Şekil 7-9) (Mimar, 1931, 09, s. 296-299). Birinci katta, doğu-batı doğrultusunda merdiven holüne uzanan bir koridorun kuzey ve güney yönünde odalar ve odaların bitiminde kare formlu bir hol çevresine vezne ve gişe birimleri yerleştirilmiştir. İkinci katta benzer tipolojide, merdiven holüne bağlantılı bir koridorun kuzey ve güney yönlerine odaların yerleştirildiği bir plan düzeni ile oluşturulmuştur. Cephe ise, düşey elemanlarla katların birleştirilerek yapının her iki ucunun kulelerle yükseltildiği simetrik bir düzende kurgulanmıştır. Tümer, yükseltilmiş kule ile cepheye taşıdığı katlar arası sirkülasyon vurgusunu, belirgin simetriyi bozmak istemediği için olsa gerek cephenin iki ucuna da uygulamıştır.

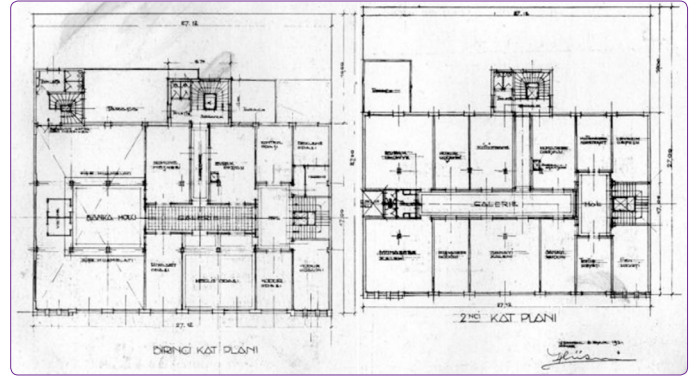
Bu projede Tümer'in, milli mimarının düşünce kalıplarından uzaklaşan bir tasarım anlayışı geliştirdiği görülmektedir. Prizmatik kütlede, cephe boyunca uzanan kısa saçak ve üstündeki ışıkkılık pencereleri, mağaza katı ile banka katlarını birbirinden ayırır. Mağaza katında kat yüksekliği boyunca devam eden pencereler, sergileme fonksiyonunu öne çıkarırken, banka katlarında pencere düzeni ve derzler ile sağlanan güçlü düşey çizgisellik kamu yapısı imajını kuvvetlendirmektedir. Kubbe, geniş saçaklar, klasik Osmanlı ve Selçuklu öğeleri ile düzenlenmiş Milli Mimari cephe anlayışından cesaretle ayrılan cephe düzeni dönemin arzu edilen yeni Türkiye Cumhuriyeti mimarisi arayışına cevap arayan bir deneme olarak görülebilir.

İstanbul'da Konut Projeleri Üretim Dönemi

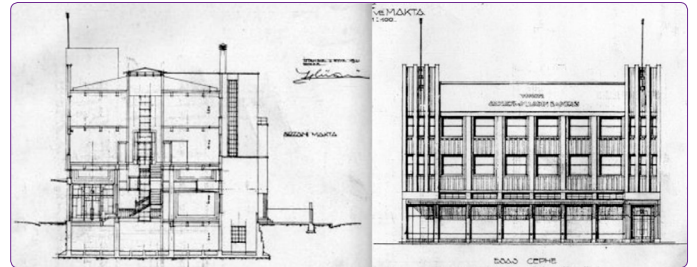
Mimar dergisinde çıkan yeni yapı tanıtım yazıları tarandığında Hüseyin Hüsnü Tümer'in İstanbul'da tasarladığı belirtilen konut-apartman yapıları tespit edilebilmektedir. Bu tespitlere göre, Ayaspaşa Galip B. Apartmanı, Tümer'in İstanbul'da tasarladığı apartman yapılarının ilkidir. 1931 yı-

Şekil 7. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Ankara şube ve mağaza binası, zemin ve bodrum kat planları; Mimar: Hüseyin Hüsnü Tümer (Mimar, 1931, 09, s. 296-299).

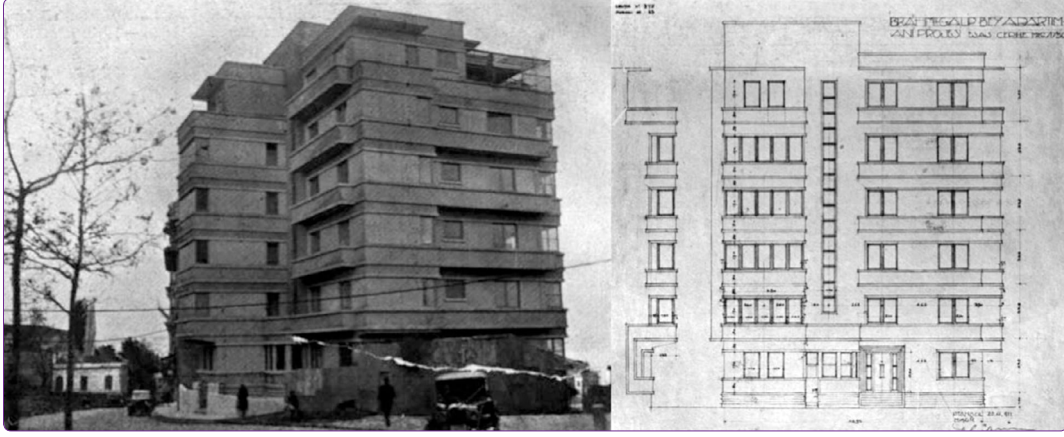

Şekil 8. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Ankara şube ve mağaza binası, birinci ve ikinci kat planları; Mimar: Hüseyin Hüsnü Tümer (Mimar, 1931, 09, s. 296-299).

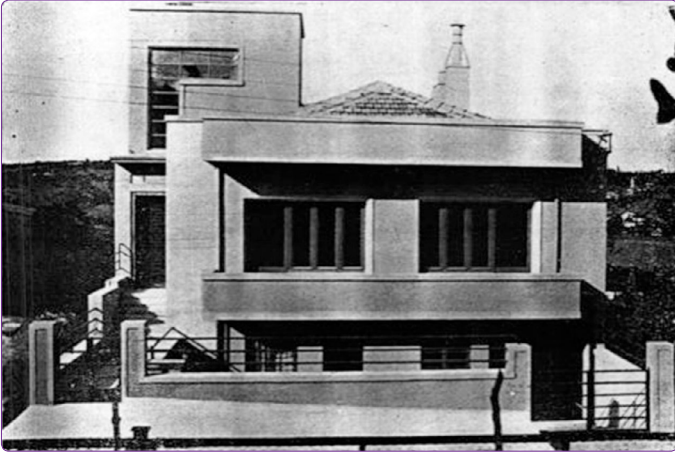

Şekil 9. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Ankara şube ve mağaza binası, kesit ve giriş cephesi; Mimar: Hüseyin Hüsnü Tümer (Mimar, 1931, 09, s. 296-299).

ında, Mimar dergisinde "Mimar Abidin" (Abidin Mortaş) tarafından yayınlanan bir tanıtım yazısına göre, projesi İnşaat İdare-i Fenniyesi çalışanı "Mimar Hüseyin'e" (Hüseyin Hüsnü Tümer) ait olan, İnşaat İdare-i Fenniyesi firması sahiplerinden Galip Bey adına, İstanbul Ayaz Paşa (Ayaspaşa) Mühendis İbrahim Galip B. Apartmanı inşa edilmiştir (Şekil 10). Mimar dergisinde projeyi tanıtan Abidin Mortaş imzalı yazıya göre, "yapı sahibi ve mimarın bu apartmanda, İstanbul'da inşa edilen diğer zevksiz konutlardan oldukça farklı bir sonuç elde ettikleri" vurgulanmış, yazının devamında ise yapının inşa tekniği ve yeni malzeme tercihleri detaylı şekilde aktarılmıştır (Mimar, 1931, 11-12, s. 355-364).

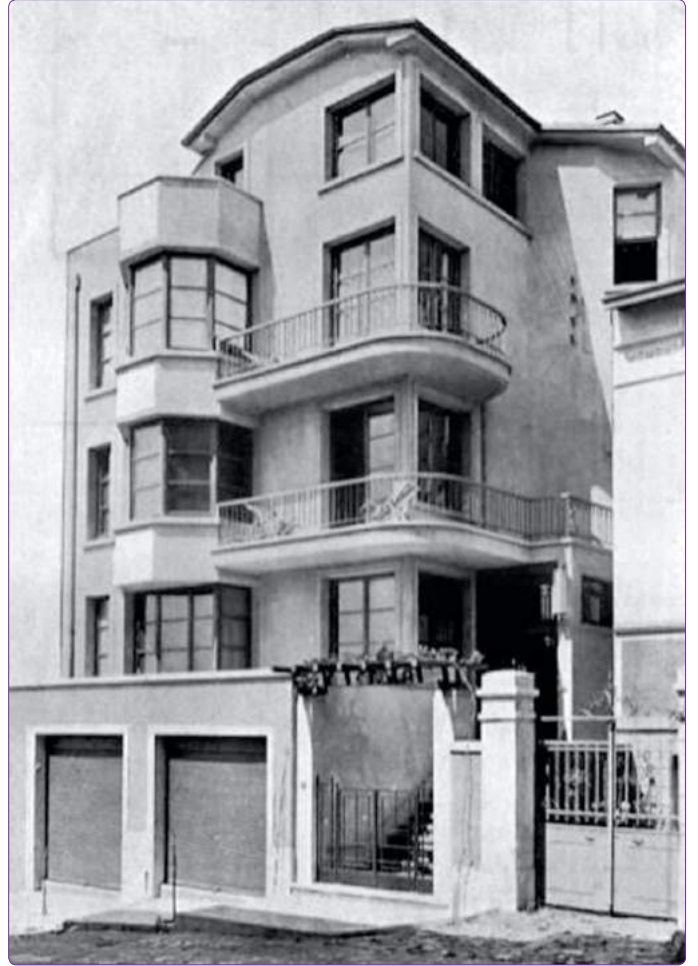
Şekil 10. İstanbul Ayaz Paşa (Ayaspaşa) Mühendis İbrahim Galip B. Apartmanı, dış görünüş (solda), cephe çizimi (sağda); Mimar: Hüseyin Hüsnü Tümer (Mimar, 1931, 11-12, s. 355-364).

Şekil 11. Nişantaşı Güzelbahçe Sokak Münip B. Evi dış görünüşü; Mimar: Hüseyin Hüsnü Tümer (Mimar, 1932, 07-08, s. 225-226).

Görkemli kütlesi ve katların geniş yatay bantlarla ayrıldığı sade-modern cephe düzeni ile Hüseyin Hüsnü Tümer bu yapıda,¹⁰ Türkiye mimarlığının dönemsel tercihi olan “Yeni Mimari” arayışının, apartman mimarlığı bağlamında özgün örneklerinden birini ortaya koymuştur. Galip B. Apartmanı, Tümer’in birbiri ardına konut tasarım ve uygulama alanında üretimler yaptığı bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir. 1932 yılında İstanbul Nişantaşı Güzelbahçe Sokak’ta iki katlı Münip B. Evi (Mimar, 1932, 07-08, s. 225-226), Mimar Torkum Çubukçuyan ile birlikte projelendirip uyguladıkları, İstanbul Nişantaşı Hüsnü B. Apartmanı (Mimar, 1932, 06, s. 163-167) ve Taksim Talimhane İstiklal Apartmanı tamamlanmıştır (Mimar, 1932, 11-12, s. 308-310). Mimar dergisinde, Hüseyin Hüsnü Tümer’in kendisi tarafından hazırlanan makalede, Nişantaşı Güzelbahçe Sokak Münip B. Evi’nin yeni kurulan bir mahallede, üç katlı olarak planlandığı ancak şimdilik sadece iki katının inşa edildiği ifade edilmiştir (Şekil 11) (Mimar, 1932, 07-08, s. 225-226).

¹⁰ Yapının yan parseline 1935 yılında Seyfi Arkan tasarımı, bitişik nizam yeni ek bir yapı (Üçler Apartmanı) inşa edilmiştir.

Şekil 12. Nişantaşı Hüsnü B. Apartmanı; Mimar: Torkum Çubukçuyan, Hüseyin Hüsnü Tümer (Mimar, 1932, 06, s. 163-167).

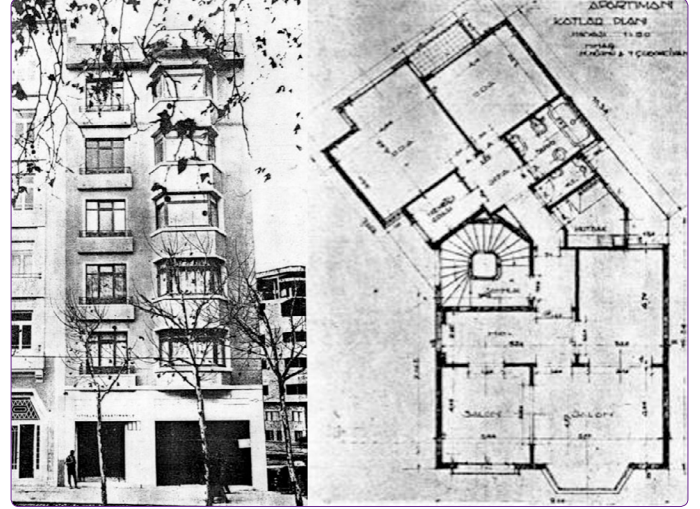
Yine aynı sokakta, inşa edilen Hüsnü B. Apartmanı yuvarlatılmış köşe balkonu ve çıkma yapan salonu ile karakteristik bir özellik göstermektedir (Şekil 12) (Mimar, 1932, 06, s. 163-167). Talimhane İstiklal Apartmanı ise, 1930’lu yıllarda apartmanlaşmanın arttığı bir bölgede inşa edil-

miştir (Şekil 13). Giriş katının mağaza, üst katların ise geniş daireler olarak düzenlendiği yapının planı bulunduğu köşe parselin biçimine göre tasarlanmıştır.

Kaplıca otelinden sonra uygulanan projeleri¹¹ esnasında Tümer'in halen İnşaat İdare-i Fenniyesi bünyesinde çalıştığına dair yeterli bilgi mevcut değildir. Özellikle Mimar Torkum Çubukçuyan ile ortaklaşa yaptıkları apartmanları serbest mimar-müteahhit olarak inşa etmiş olabilirler. Ancak sermayeye erişimin zorluğu ve bu yapıları 2-3 yıllık dar bir zaman aralığında tamamlamak kapsamlı bir organizasyon gerektireceği için bu ihtimalin zayıf olduğu kabul edilebilir.

Ayaz Paşa (Ayaspaşa) Mühendis İbrahim Galip B. Apartmanı ile Nişantaşı Güzelbahçe Sokak Münip B. Evi'nde birbirine benzer tasarım ilkeleri izlediği görülüyor. Her ne kadar Münip B. Evi düşünülen kat sayısından daha az katlı olarak inşa edilmiş olsa da her iki yapıda pencere düzeni ve balkonlarla sağlanan yataylık benzerlik gösterir. Öte yandan, Nişantaşı Hüsnü B. Apartmanı ile Talimhane İstiklal Apartmanı da aynı tasarım özelliklerine sahiptir. Belki burada bu iki yapıyı ortaklaşa tasarladığı Mimar Torkum Çubukçuyan'ın¹² katkısı devreye girmiş olabilir. Her iki yapı yaşama mekânının dışarı çıkma yaparak belirginleştirilmesi ve katlar arası görsel devamlılığın sağlanması bakımından birbirine benzer. Hüsnü B. Apartmanı özelinde ise köşeli ve oval formların karşıtlıklar yaratılarak uygulandığı görülmektedir. Yaşam alanının ve merdiven sahanlığının çıkma yapan belirgin çokgen formu, balkonun kıvrımlı bitişi ile yumuşatılmış böylelikle cephenin bütününde keskin karşıtlıklar dengelenmiştir. Konut apartman yapılarının bütünü değerlendirildiğinde Tümer'in, projelerinde yeni mimarinin biçimsel kodlarını başarılı biçimde kullanarak dönemin konut ihtiyacına rasyonel ve işlevsel yapılar inşa ederek cevap verdiği anlaşılmaktadır.

1933 yılında, İstanbul Eminönü'nde¹³ tasarladığı benzin satış yeri ve umumi hela projesi uygulanmıştır. Yapıları gü-

Şekil 13. Talimhane İstiklal Apartmanı; Mimarlar: Torkum Çubukçuyan, Hüseyin Hüsnü Tümer (Mimar, 1932, 11-12, s. 308-310).

nümüze ulaşmayan bu projelerden, umumi hela İstanbul Belediyesi tarafından, benzin satış noktası ise Socony Vakuum (Socony Vacuum)¹⁴ şirketi tarafından yaptırılmıştır (Mimar, 1934, 02, s. 38-40). Projenin inşa edildiği nokta kentin ticaret merkezi olduğu için, benzin talebine karşılık verilmesi bakımından proje önemli bir ihtiyacı karşılamış görünmektedir.

1934 yılı, Hüseyin Hüsnü Tümer'in çeşitli proje yarışmalarında dereceler elde ettiği bir yıldır. Ankara Yenışehir'de inşa edilecek "Himaye-i Etfal Apartmanı Proje Müsabakasında" birincilik ödülü (Mimar, 1934, 03, s. 71-76), Sedat Hakkı'nın (Eldem) birincilik ödülü elde ettiği, Yalova'da inşa edilecek bir kaplıca oteli (Yalova Termal Otel) için düzenlenen proje yarışmasında ikincilik ödülü (Mimar, 1934, 04, s. 105-116), Maliye Vekaleti tarafından düzenlenen, "Gümrükler ve İnhisarlar Vekaleti Binası Proje Müsabakasında" üçüncülük ödülü¹⁵ (Mimar, 1934, 07, s. 195-202), Ankara Cumhuriyet alanında inşa edilecek Sümerbank Binası için düzenlenen proje yarışmasında dördüncülük ödülü¹⁶ (Arkitekt, 1935, 03, s. 68-84) ve Samsun Merkez Bankası binası proje yarışmasında birincilik ve Sinan Mimaroğlu ile ikincilik ödülü kazanmıştır¹⁷ (Arkitekt, 1939, 07-08, s. 164-168).

Himaye-i Etfal Apartmanı proje müsabakası neticesinde inşa edilen yapı ticari birimlere ayrılan zemin kat ve üç ko-

¹¹ Hüseyin Hüsnü Tümer, 1930-1935 yılları arası dönemde;

- Bursa Kaplıca Otel ve Bahçe Düzenlemesi (1930) (Otel Proje: Giulio Mongeri, Uygulama Sorumlusu: Hüseyin Hüsnü Tümer, Bahçe Düzenleme Proje ve Uygulama: Hüseyin Hüsnü Tümer) (uygulandı)
- İstanbul Ayaz Paşa Mühendis İbrahim Galip B. Apartmanı (1931) (uygulandı)
- Bursa Tuz Pazarı Çarşı Hali (1932)
- İstanbul Münip B. Evi (1932) (uygulandı)
- İstanbul Nişantaşı Hüsnü B. Apartmanı (Mimar Torkum Çubukçuyan ile) (1932) (uygulandı)
- İstanbul Taksim Talimhane İstiklal Apartmanı (Mimar Torkum Çubukçuyan ile) (1932) (uygulandı)
- Eminönü Benzin Satış Yeri ve Umumi Hela (1933) (uygulandı)
- Ankara Yenışehir Himaye-i Etfal Apartmanı (Kira Evi) (1935) (uygulandı) olmak üzere toplamda dokuz adet yapının tasarım ve uygulamalarını tamamlamıştır.

¹² Mimar Torkum Çubukçuyan (1887-1971), 1912 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olmuştur. Giulio Mongeri'nin atölye şefi olarak çalışmış, Karaköy Palas ve Bursa Çelik Palas otelinin mimari projelerine katkıda bulunmuştur. Bir dönem serbest mimar olarak da çalışan Çubukçuyan, çok sayıda apartman inşa etmiş, Park otel projesini tamamlamıştır. İlerleyen dönemde, Bayındırlık Bakanlığına çalışmaya başlamış Büyük Millet Meclisi inşaatında görev yapmıştır (Arkitekt, 1971, 03, s. 142).

¹³ Arkitekt dergisinde projenin tanıtıcı yazısında "Eminönü'nde Gümrük Antrepoları yanındaki meydanlıkta" inşa edildiği belirtilmiştir (Mimar, 1934, 02, s. 38-40).

¹⁴ Amerika Birleşik Devletleri merkezli petrol şirketi.

¹⁵ Mimar dergisinde yarışmaya katılan projeler arasında Hüseyin Hüsnü Tümer'in projesine yer verilmemiştir (Mimar, 1934, 07, s. 195-202).

¹⁶ Hüseyin Hüsnü Tümer, Arkitekt dergisinde yayınlanan dördüncülük ödülü kazanan projesinde (Arkitekt, 1935, 03, s. 68-84) 1930'lu yıllar boyunca inşa ettiği apartman-konut uygulamalarının tasarım özelliklerine benzer bir çözüm geliştirmiştir.

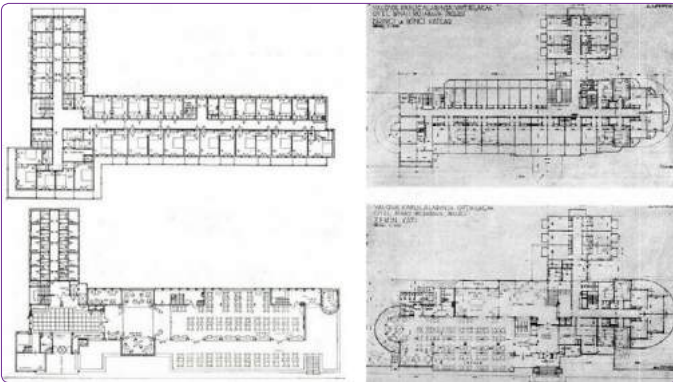
¹⁷ Arkitekt dergisinde, 1939 yılında çıkan bir yazıya göre, Samsun Merkez Bankası binası proje yarışmasının birincisi "Y. Mimar Hüsnü Tümer", ikincisi "S. Mimaroğlu ve H. Tamer" olarak verilmiştir. "Tamer" soyadı yazım yanlışlığı olarak yapılmış olabilir. Ancak, projeler incelendiğinde paftalar üzerinde Hüseyin Hüsnü Tümer'e ait imza bulunmadığı gibi Samsun Merkez Bankası binası birinci seçilen projeden farklı tasarım özellikleri göstermektedir (Arkitekt, 1939, 07-08, s. 164-168).

Şekil 14. Hüseyin Hüsnü Tümer'in Birincilik Ödülü kazandığı Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu Himaye-i Etfal Apartmanı Mimari Proje Müsabakası Sonucu İnşa Edilen Apartman (1935) (Arkitekt, 1936, 03, s. 73-75).

Şekil 15. Yalova'da inşa edilecek bir kaplıca oteli proje müsabakası paftaları Sedat Hakkı Eldem (solda), Hüseyin Hüsnü Tümer (sağda) (Mimar, 1934, 04, s. 105-116).

Şekil 16. Yalova'da inşa edilecek bir kaplıca oteli proje müsabakası plan paftaları Sedat Hakkı Eldem (solda), Hüseyin Hüsnü Tümer (sağda) (Mimar, 1934, 04, s. 105-116).

nut katından oluşmaktadır (Şekil 14). Dikdörtgen kütleye birinci ve ikinci katlarda eklenen L formu ek yapı planda ana yapı ile uyumludur. Yapının tasarım ilkeleri bakımından Tümer'in İstanbul'da inşa ettiği apartman yapılarından çok farklılaşmadığı görülmektedir.

İkincilik ödülü kazandığı, Yalova Termal Oteli, yarışma projesinde (Mimar, 1934, 04, s. 105-116), Sedat Hakkı Eldem'in Uluslararası Üslubun tüm tasarım ilkelerini yan-

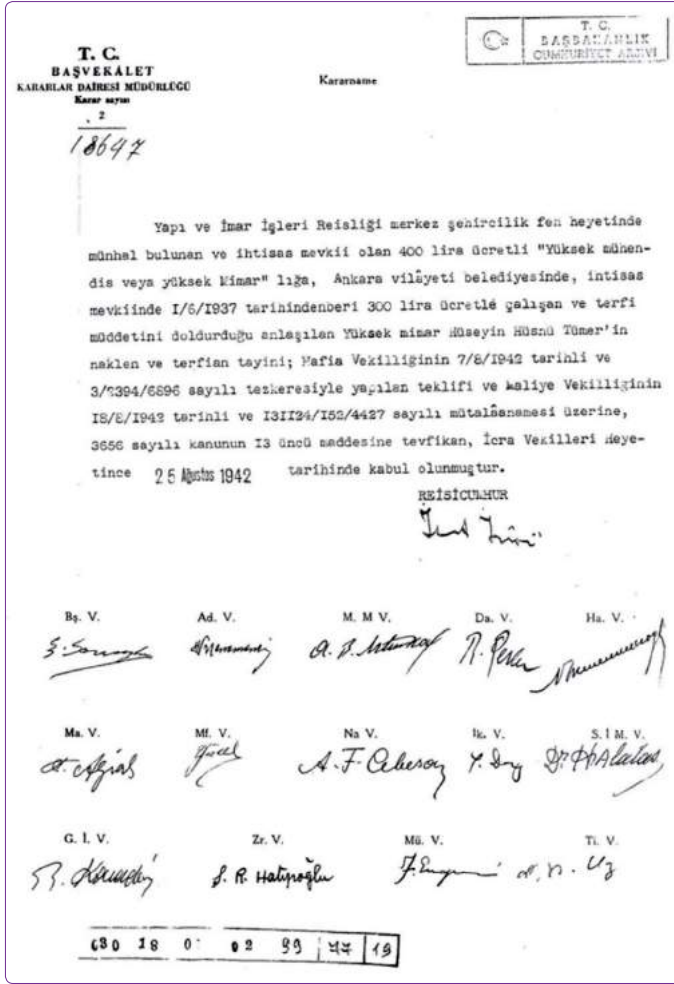
sıtan sade tasarımına karşın Tümer'in projesi yeni mimarinin, kolonadlı girişler ve Art Deco cephe elemanlarıyla birleşiminden oluşmuştur (Şekil 15). Bu özelliği ile aslında her ilkeden biraz bünyesinde barındırır. Kat planları incelendiğinde; Eldem'in iç mekân tasarımı işlevselliği ile öne çıkarken, Tümer'in çözümü bu yaklaşımdan uzaklaşır (Şekil 16) (Mimar, 1934, 04, s. 105-116).

Ankara'da Kamu Kurumlarında Çalışma Dönemi

Önemli müsabakalarda elde ettiği başarılar ve uygulamalarında yer aldığı projeler incelendiğinde, 1930'lu yılların ilk yarısı, mesleki faaliyetler açısından Hüseyin Hüsnü Tümer için oldukça verimli geçmiştir. Üretken olarak geçen bu dönemin ardından kariyerinde birtakım değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Öncelikle İstanbul'dan ayrılarak Ankara'ya taşınan Tümer, 25.08.1942 tarihli belgeden anlaşıldığına göre, 01.06.1937 tarihinde, Ankara Vilayeti Belediyesi, ihtisas mevkiinde, 300 lira ücretle çalışmaya başlamıştır (Şekil 17) (BCA, 30-18-1-2/99-77-19). Bu görevi devam ederken, 1938 yılında vefat eden Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk için tahnit edilmiş naaşının geçici süre ile konulacağı bir tabut ile lahit tasarlamıştır (Cumhuriyet, 05.11.1953).

Kamu kurumunda başladığı görevini sürdürürken, çok yönlü ve etkin karakteri tekrar kendini göstermiş ve mimarlığın örgütlenme çabalarına katkı vermek amacıyla kurulan, üyesi bulunduğu Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin¹⁸ 14. Dönem (1940-1941) yönetim kurulu başkanı olarak seçilmiştir. Yönetim kurulunda, Abidin Mortaş umumi kâtip, Bedri Uçar, Hüseyin Kara ve Sinan Mimaroglu üye olarak belirlenmiştir [Türk Yüksek Mimarlar Birliği 14. Dönem (1940-1941), Mimarlar Derneği 1927, b.t.]. 1940 yılında, Maarif Vekaleti tarafından öğretmenlerin çalışacakları köy ilk mektep binaları için düzenlenen proje yarışmasında, Yüksek Mimarlar Birliği adına jüri üyesi olarak yer almıştır (Arkitekt, 1940, 09-10, s. 240) (Yaramış, 2000). Mimarlar Birliği'nin bir sonraki dönemi için (15. Dönem, 1941-1942) Ankara'da yapılan umumi kongre neticesinde, Hüseyin Hüsnü Tümer'in başkanlık görevine devam etmesine karar verilmiştir (Arkitekt, 1940, 09-10, s. 240) [Türk Yüksek Mimarlar Birliği 15. Dönem (1941-1942), Mimarlar Derneği 1927, b.t.]. On altıncı dönemde (1942-1944) ise Hüseyin Hüsnü Tümer, başkanlığı Bedri Tümay'a devretmiş ve idare heyeti azası olarak bir dönem daha göreve devam etmiştir [Türk Yüksek Mimarlar Birliği 16. Dönem (1942-1944), Mimarlar Derneği 1927, b.t.].

¹⁸ Türk Yüksek Mimarlar Birliği, 1927 yılında Mimar Bedri (Bedrettin) Tümay önderliğinde Türk mimarları arasında mesleki dayanışmayı temin etmek adına, Ankara'da Türk Mimarlar Cemiyeti adıyla kurulmuştur (Baydar, 2012). İlerleyen yıllarda sırasıyla, Türk Yüksek Mimarlar Birliği, Türk Mimarlar Derneği ve Mimarlar Derneği isimlerini alan dernek günümüzde Ankara merkezli Mimarlar Derneği 1927 adı altında faaliyetlerine devam etmektedir (Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nden Mimarlar Derneği 1927'ye, Mimarlar Derneği 1927, b.t.).

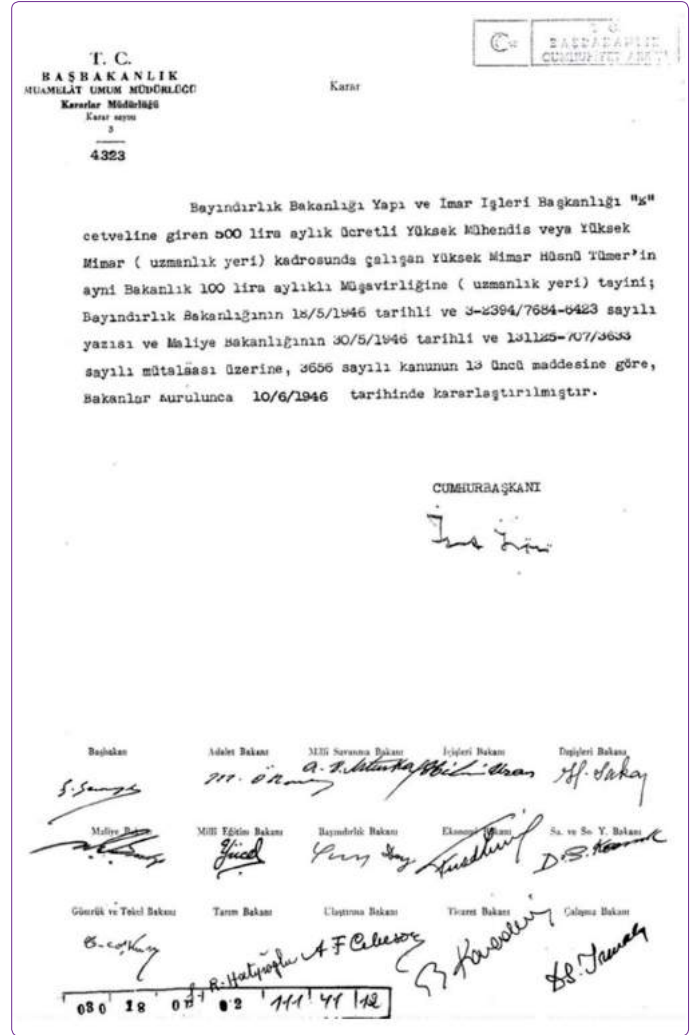

Şekil 16. 25.08.1942 tarihli, "Yapı ve İmar İşleri Reisliği Merkez Şehircilik Fen Heyeti"nde uzmanlık mevkii olan 400 lira ücretli yüksek mühendis veya yüksek mimarlığa Hüseyin Hüsnü Tümer'in tayini" (BCA, 30-18-1-2/99-77-19).

Hüseyin Hüsnü Tümer, Ankara Vilayeti Belediyesi'ndeki görevine, 1942 yılına kadar devam etmiş, 25.08.1942 tarihinde, 400 lira ücretli, Nafia Vekaleti Yapı ve İmar İşleri Reisliği Merkez Şehircilik Fen Heyeti Mimarlığına tayin edilmiştir (Şekil 17) (BCA, 30-18-1-2/99-77-19). Bu görevine devam ederken, 1945 yılında, düzenlenen, Ankara Haymana'da inşa edilecek Otel Termal ve Halk Hamamı ile Hususi Binaların avan projelerinin¹⁹ hazırlanması için düzenlenen yarışmada Yüksek Mimar Torkum Çubukçu(yan) ile birlikte birincilik ödülü kazanmıştır²⁰ (Mimarlık, 1945, 4-5, s. 27).

10.06.1946 tarihinde alınan bir karara göre, Hüseyin Hüsnü Tümer, halen görev yaptığı Bayındırlık Bakanlığında bakanlık müşavirliğine tayin edilmiştir (Şekil 18) (BCA, 30-

¹⁹ Yarışma jürisinde bulunan Yüksek Mimar Hüseyin Kara, "Nafia Vekaleti Yapı İşleri Reisliği Proje Bürosu Şefi" olarak, Gustav Oelsner ise "Nafia Vekaleti Yapı İşleri Reisliği Şehircilik Mühendisi" olarak Hüseyin Hüsnü Tümer ile birlikte Nafia Vekaleti Yapı ve İmar İşleri Reisliğinde görev yapmaktadır (Yarın, 2000, s. 23).

Şekil 15. Hüseyin Hüsnü Tümer'in Bayındırlık Bakanlığı müşavirliğine tayini (BCA, 30-18-1-2/111-41-12).

18-1-2/111, 41, 12). Aynı yıl Tümer, Ankara Teknik Üniversitesi Fizik ve Kimya Fakülteleri binası proje müsabakası ile (Arkitekt, 1946, 03-04, s. 93), 1947 yılında, İstanbul Üniversitesi tarafından düzenlenen İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri ek binası için düzenlenen proje müsabakasında Bayındırlık Bakanlığı adına jüri üyesi²¹ olarak görev almıştır (Arkitekt, 1947, 09-10, s. 243).

²⁰ Hüseyin Hüsnü Tümer, 1945 yılında kazandığı son proje yarışması ile birlikte, 1930-1945 yılları arasında;

- Bursa Belediyesi Çarşı Hal Binası Proje Müsabakası Birincilik Ödülü (1930)
- Ankara Sanayi ve Maadin Bankası Proje Müsabakası Birincilik Ödülü (1931)
- Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu Himaye-i Etfal Apartmanı Proje Müsabakası Birincilik Ödülü (1934)
- Gümrük ve İhbarlar Vekaleti Binası Proje Müsabakası Üçüncülük Ödülü (1934)
- Sümerbank Proje Müsabakası Mansiyon Ödülü (1934)
- Yalova Termal Oteli Proje Müsabakası İkincilik Ödülü (1934)
- Samsun Merkez Bankası Birincilik ve İkincilik Ödülü (1939)
- Ankara Haymana Otel, Termal ve Halk Hamamı Proje Müsabakası Birincilik Ödülü (Mimar Torkum Çubukçu(yan) ile birlikte) (1945) olmak üzere toplamda sekiz proje yarışmasından ödül kazanmıştır.

İstanbul'a Dönüş ve Kariyerinin Son Yılları

Arkitekt dergisinde çıkan bir habere göre, Hüseyin Hüsnü Tümer, 1948 yılında, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reis Muavini olarak görev yapmaktadır. Haberin devamında, Tümer'in, bu görevinden ayrılarak, İstanbul Üniversitesi İnşaatı kontrol şefliğine²¹ tayin edildiği ifade edilmektedir (Arkitekt, 1948, 05-06, s. 141). Bu tayin Tümer için Ankara'dan İstanbul'a dönüş anlamına da gelir. Nitekim ilerleyen yıllarda İstanbul'daki çalışmalarına devam ederek Kontrol Şefliği görevinin ardından, 07.05.1953 tarihinde, İstanbul Belediyesi Reis Muavinliği'ne tayin edilmiştir (BCA, 30-18-1-2/132-34-18).

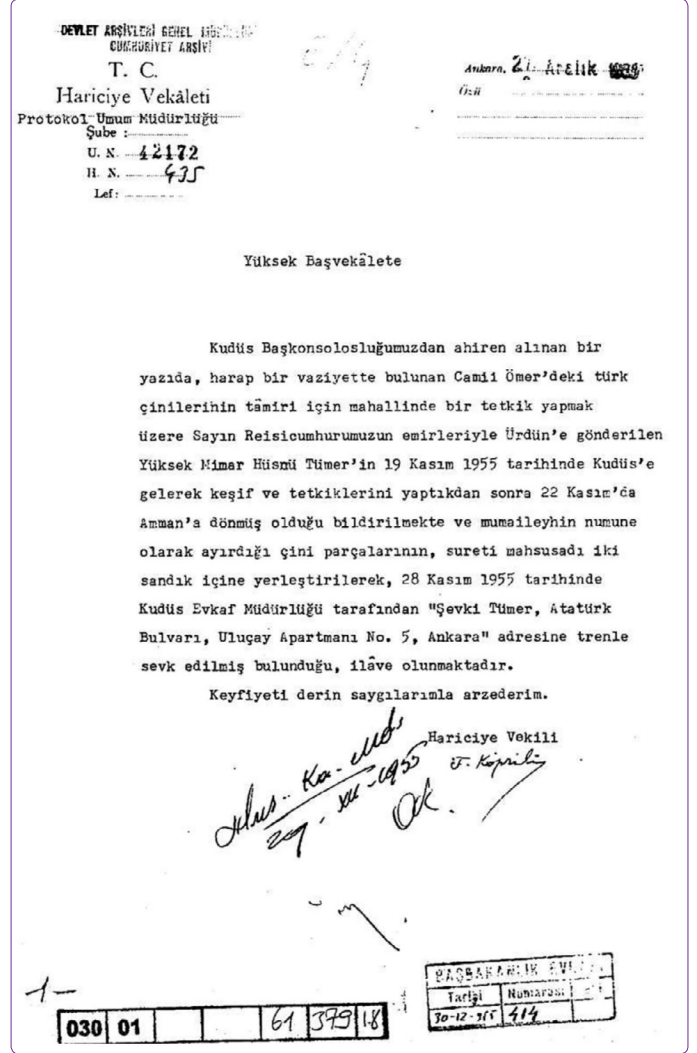
İstanbul Belediyesi Reis Muavini olarak dönemin basınına yansıyan, *"Şehirdeki imar ve inşaatın daha muntazam bir şekle sokulması, halkın işini kısa bir zamanda ve kolaylıkla yaptırabilmesi için yeni tedbirler alınmaktadır. Bu mesele üzerinde Belediye Başkan muavini Yüksek Mühendis Hüsnü Tümer tarafından ehemmiyetle duruluyor. İlk olarak yapı ve yollar talimatnamesi ele alınmıştır. Talimatname maddelerinin daha vazih bir şekle sokulmasına çalışılmaktadır"* (Cumhuriyet, 16.07.1953) haberinden Tümer'in başkan yardımcısı olarak kentin imarı ile ilgili çalışmalar yürüttüğü anlaşılmaktadır. 05.11.1953 tarihli habere göre, Ankara Vilayeti Belediye mimarı olarak çalışırken, Cumhurbaşkanlığı Mustafa Kemal Atatürk için tasarladığı lahit, naaşın taşınması amacıyla açılmıştır. Düzenlenen törene katılan Tümer'in hazırladığı lahitte *"hiçbir arıza görülmediği"* belirtilmiştir. Haberin devamında, *"Hüsnü Tümer'den ancak 3 yıl için muvakkat bir kabir tesisi istendiği halde aradan 15 sene geçmesine rağmen tabut, hemen hemen konulduğu gibi bulunmuştu"* ifadeleri tabutun ve lahitin güncel durumunu tarifler (Cumhuriyet, 05.11.1953).

Hüseyin Hüsnü Tümer, Belediye Başkan Yardımcısı olarak iki yıl görev yapmasının ardından, 05.07.1955 tarihli Cumhuriyet gazetesi haberine göre, bu görevinden ayrılarak Belediye Fen Müşavirliği'ne geçmiştir (Cumhuriyet, 05.07.1955). 27.12.1955 tarihli bir belgeye göre ise, Hüsnü Tümer, *"Cami Ömer'deki (Kubbet-üs Sahra) Türk çinilerinin tamiri için mahallinde tetkik yapmak üzere"* Kudüs'e gönderilmiştir. 19.11.1955 ile 22.11.1955 tarihleri arasında *"Cami Ömer'de"* (Kubbet-üs Sahra) incelemelerde bulunmuş ve elde ettiği çini numuneleri Ankara'ya göndermiştir (Şekil 19) (BCA, 30-1-0-0/61-379-18). Mimar Hüseyin Hüsnü Tümer, 28.11.1968 tarihinde vefat etmiştir (Arkitekt, 1968, 04, s. 166).

²¹ Hüseyin Hüsnü Tümer, 1940 ile 1947 yılları arasında;

- Maarif Vekaleti köy ilk mektep binaları (1940)
 - Ankara Teknik Üniversitesi Fizik ve Kimya Fakülteleri Proje Müsabakası (1946)
 - Ankara Yenışehir'de Yapılacak Cami Projesi Müsabakası (1947)
 - İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakültesi Ek Yapıları Proje Müsabakası (1947) olmak üzere
- Toplamda dört proje yarışmasında Türk Yüksek Mimarlar Birliği ve Bayındırlık Bakanlığı adına jüri üyesi olarak görev yapmıştır.

²² Hüseyin Hüsnü Tümer'in bu görevine ait detaylı bilgiye ulaşılamamıştır.

Şekil 16. Hüseyin Hüsnü Tümer'in Kudüs'e gönderilmesi (BCA, 30-1-0-0/61-379-18).

Sonuç

Kariyerinin başlangıç aşamalarında, akademiden hocaları Mimar Kemaleddin ve Giulio Mongeri gibi isimlerle aynı projelerde görev yapması, Hüseyin Hüsnü Tümer'in mimarlığın tüm uygulama alanlarında çalışma şansı bulduğunu göstermektedir. Bu dönemde edindiği çevre ve kurduğu ilişkiler tüm meslek yaşamı boyunca gelişerek devam etmiştir. Özellikle hocaları Mimar Kemaleddin Bey ve Giulio Mongeri ile birlikte yaptığı çalışmalar Tümer'in mimari üslubunun oluşumunda önemli etkenler olmuştur. Osmanlı vatandaşı olarak doğmuş, Türkiye Cumhuriyeti mimarlarından biri olarak yaşamına devam etmiş Tümer'in mimari üslubunu etkileyen bir başka önemli etken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve bu yeni devletin kendisine yeni bir mimari kimlik ve aidiyet arayışındır.

Hüseyin Hüsnü Tümer'in yarışmalarda ödüle layık görülen projeleri ve uygulamasını gerçekleştirdiği yapılar, "Yeni Mimari", "İnkılap Mimarisi", "Milli Mimari" gibi ta-

nımlamaların karmaşası arasında aranan yeni 1950'li yıllardan sonra "Uluslararası Üslup" ile netleştiren devlet bakışının 1930-1940 yılları arası örnekleridir. Kudüs'te tamamlanan Mescid-i Aksa'nın restorasyonu sonrası, hocası Mongeri tarafından tasarlanan, büyük hacimli bir otel ve projelerini kendisinin hazırladığı çok sayıda apartmanı tamamlayan Tümer, tüm bu uygulama deneyimlerinin yanında, proje yarışmalarında elde ettiği derecelerle mimarlığın pratik alanından da uzaklaşmayan çok yönlü ve etkin bir mimar profili çizer.

Uygulanan yapıları incelendiğinde, her ne kadar Mimar Kemaleddin Bey ile birlikte Evkaf Nezareti bünyesinde görev yapmış olsa da Milli Mimari Üslubundan, aynı dönem birlikte çalıştığı Mehmet Nihat Nigizberk kadar etkilenmediği görülmektedir. Tümer'in yaş itibarı ile daha genç olması ve Mimar Kemaleddin Bey ile Nihat Bey kadar uzun süre birlikte çalışmamış olması da bu durumun sebepleri arasında gösterilebilir.

Milli Mimari Üslubundan farklı olarak, Hüsnü Tümer'in mimarlığını, 1930'lu yıllardan itibaren Türkiye mimarlığında görülen Uluslararası Üslubun (International Style) ilkeleri üzerine temellendirdiği anlaşılmaktadır. Ülkemizde tanınan ismiyle "Yeni Mimari/Kübik Mimari" uygulamaları arasında kabul edebileceğimiz, Mühendis İbrahim Galip B. Apartmanı, Münip B. Evi ve Hüsnü B. Apartmanı gibi konut yapıları, betonarme strüktür, düz çatı, geniş cam ve sade cephe gibi ortak tasarım özelliklerine sahiptir.

Hüseyin Hüsnü Tümer, mimarlık faaliyetlerine 1930'lu yılların sonuna doğru kamu kurumları bünyesinde devam etmeye karar vermiştir. 1937 yılında İstanbul'dan Ankara'ya taşınarak girdiği Ankara Belediyesi Müşavir Mimarlığında 1942 yılında kadar görevini sürdürmüştür. İstanbul'da sürdürdüğü başarılı sayılabilecek bir kariyerin neden farklı bir doğrultuda ilerlediğine dair elimizde detaylı veri yoktur. Ancak tarih itibarı ile düşünüldüğünde, İkinci Dünya Savaşı'nın zorlu şartlarının Türkiye mimarlık ortamını, malzeme tedariki ve pahalılık noktasında olumsuz etkilemeye başladığı 1940'lı yılları, serbest mimarlıktan ziyade kamu kurumu gibi güvenli bir ortamda çalışarak geçirme isteğinin bu dönem Türkiye mimarları arasında görülen bir durum olduğu söylenebilir. Ankara'da geçirdiği bu dönemde, Hüseyin Hüsnü Tümer, üyesi olduğu Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin yönetiminde aktif rol almıştır. İlerleyen yıllarda, Nafia Nezareti ve İstanbul Üniversitesi inşaatında çalışan Tümer, 1953 yılında İstanbul Belediyesi Reis Yardımcılığı gibi önemli bir göreve getirilmiştir.

Sonuç olarak, mesleki kariyeri boyunca devlet kademelerinde aldığı görevler ve özel sektörde tamamladığı projeler doğrultusunda dönemin oldukça rağbet gören bir mimarı olduğu anlaşılan Hüseyin Hüsnü Tümer'in dönemin önde gelen mimar-eğitici isimleri tarafından yetiştirilmiş ve mesleğinin ilk yıllarında onlar ile birlikte çalışma fırsatı

bulmuş, bu fırsatı iyi değerlendirerek görev yaptığı her kurumda dönemin talep ettiği mimari ürünleri talebe uygun bir biçimde üretmiş, aktif ve çok yönlü bir mimarlık kariyeri sürdürmüş olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Anonim, (1940). Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat. Cumhuriyet Matbaası.
- Arkitekt, (1936). "Çocuk Esirgeme Kurumu Kira Evi", 03, s. 73-75.
- Arkitekt, (1941-1942). "Haberler", 09-10, s. 237.
- Arkitekt, (1935). "Sümer Bank Proje Müsabakası", 03, s. 68-84.
- Arkitekt, (1936). "Çocuk Esirgeme Kurumu Kira Evi", 03, s. 73-75.
- Arkitekt, (1939). "Samsun Merkez Bankası Binası Proje Müsabakası", 07-08, s. 164-168.
- Arkitekt, (1940). "Haberler", 09-10, s. 240.
- Arkitekt, (1946). "Haberler", 03-04, s. 93.
- Arkitekt, (1947). "Haberler", 09-10, s. 243.
- Arkitekt, (1948). "Haberler", 05-06, s. 141.
- Arkitekt, (1950). "Bursa Hal ve Çarşı Binaları", 07-10, s. 147-152.
- Arkitekt, (1951). "Sinan Kemalettin Mimaroğlu (1904-1951)", 05-08, s. 146.
- Arkitekt, (1968). "Kayıplarımız", 04, s. 166.
- Arkitekt, (1971). "Ölüm", 03, s. 142.
- Batur, A. (1998). "1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı". Y. Sey (Ed), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, s. 209-234.
- Batur, A. (2007). "Modern Olmak: Bir Cumhuriyet Mimarlığı Arayışı". R. Holod, A. Evin, ve S. Özkan (Ed), Modern Türk Mimarlığı 1900-1980, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, s. 70-96.
- Batur, A. (2012). "Cumhuriyet Mimarlığında Modernist Açılım ve Bir Öncü: Seyfi Arkan". A. Cengizkan, A. D. İnan, ve N. M. Cengizkan (Ed), Modernist Açılımda Bir Öncü: Seyfi Arkan: Mimarlık, Değişim, Özerklik, İstanbul, Mimarlar Odası Yayınları, s. 27-32.
- Baydar, G. (2012). Osmanlı-Türk Mimarlarında Meslekleşme, Ankara, Mimarlar Odası Yayınları, s. 45-64.
- Behçet ve Bedrettin (1933). "Mimarlıkta İnkılap", Mimar, 08, s. 145-147.
- Cengizkan, A. (2009). "Mehmet Nihat Nigisberk'in Katkıları: Evkaf İdaresi ve Mimar Kemalettin", Mimar Kemalettin ve Çağı: Mimarlık/Toplumsal Yaşam/Politika, Sempozyum Bildirileri, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası ve T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 177-208.
- Çinici, D. (2015a). "Giulio Mongeri, an architect efficient in the building of capital city Ankara and His biography", Ankara Araştırmaları Dergisi, 3 (1), s. 13-41.
- Çinici, D. (2015b). "Türkiye Cumhuriyeti Mimarlığının Modernleşme Sürecinde Mimar Giulio Mongeri: Bursa Çelik Palas Oteli ve Kaplıcası, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, s. 73.
- Çobanoğlu, A. V., ve Ertuğrul, Ö. (2002). "Kemaleddin Bey", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, 25, s. 230-231.
- Mimar, (1932). "Otel ve Kaplıca Binası", 01, s. 7-16.
- Mimar, (1933). "Kaplıca Oteli Bahçe Projesi-Bursa", 09-10, s. 292-293.

Mimar, (1932). "Hal Projesi", 02, s. 41-42.

Mimar, (1931). "Sanayi ve Maadin Bankası Proje Müsabakası", 09, s. 296-299.

Mimar, (1931). "Mühendis İbrahim Galip B. Apartmanı-Ayaspaşa", 11-12, s. 355-364

Mimar, (1932). "Münip B. Evi", 07-08, s. 225-226.

Mimar, (1932). "Hüsnü B. Apartmanı", 06, s. 163-167.

Mimar, (1932). "İstiklal Apartmanı", 11-12, s. 308-310.

Mimar, (1934). "Umumî Helâ ve Benzin Satış Yeri", 02, s. 38-40.

Mimar, (1934). "Himayei Etfal Apartmanı Proje Müsabakası", 03, s. 71-76.

Mimar, (1934). "Yalova'da Bir Otel Proje Müsabakası", 04, s. 105-116.

Mimar, (1934). "Gümrükler ve İhissarlar Vekaleti Binası Proje Müsabakası", 07, s. 195-202.

Mimarlık, (1945). "Haymana Otel Termal ve Halk Hamamı Proje Müsabakası", 04-05, s. 27.

Mimarlık, (1973). "Mimarlığımız 1923-1950", 02/112, s. 19-62.

Özgüven, Y. (2002). "Türkiye'de Kadın Mimar Kariyerinin Başlangıcı (1934-1960)", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı, İstanbul, 2, s. 33.

Sözen, M. (1984). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı (1923-1983), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 99-108.

Tekeli, İ. (2007). "Türkiye'de Mimarlığın Toplumsal Bağlamı". R. Holod, A. Evin, ve S. Özkan (Ed), Modern Türk Mimarlığı 1900-1980, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, s. 15-36.

Tekeli, İ. (2012). "Seyfi Arkan'ın Yaşamı ve Mimarlığının Toplumsal Bağlamı". A. Cengizkan, A. D. İnan, ve N. M. Cengizkan (Ed), Modernist Açılımda Bir Öncü: Seyfi Arkan: Mimarlık, Değişim, Özerklik, İstanbul, Mimarlar Odası Yayınları, s. 15-26.

Tekeli, İ. (2015). "Zeki (Selah) Sayar'ın Yaşamı ve Mimarlığının Toplumsal Bağlamı". A. Cengizkan, A. D. İnan, ve N. M. Cengizkan (Ed), Zeki Sayar ve Arkitekt: Tasarlamak, Örgütlemek, Belgelemek, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, s. 19-35.

Ünsal, B. (1973). "70. Yaşını İdrak Eden Mimarlar: 1", Arkitekt, 03, s. 135-138.

Yararış, A. B. (2000). "1930-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Mimari Tasarım Yarışmalarının Belgelenmesi ve Genel Bir Değerlendirme", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s.16-17.

Yavuz, Y. (1981). "Mimar Kemalettin Bey (1870-1927)", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 7 (1), s. 53-76.

Yavuz, Y. (1996). "The Restoration Project of the Masjid al-Aqsa by Mimar Kemalettin (1922-26)", Muqarnas, Volume XIII: An Annual on the Visual Culture of the Islamic World. G. Necipoğlu (Ed), Leiden, s. 149-164.

Yavuz, Y. (2009). İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin, 1870-1927, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, s. 32-37.

Yücel, E. (1978). "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Beylerin Üslubunu Sürdüren Restoratör Mimarlar", Birinci Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, s. 467-481.

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 99-77-19.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 111-41-12.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 132-34-18.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer No: 61-379-18.

Salt Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi, TMH0019.

Salt Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi, TMH0005.

Gazete Kaynakları

Cumhuriyet, (1953). "Şehir İmar Planı İnceleniyor", 16.07.1953.

Cumhuriyet, (1953). "Atatürk'ün Kabri Dün Sabah Açıldı", 05.11.1953.

Cumhuriyet, (1955). "Hüsnü Tümer Belediye Fen Müşaviri Oldu", 05.07.1955.

Cumhuriyet, (1968). "Vefat", 29.11.1968.

İnternet Kaynakları

Mimarlar Derneği, 1927 (b.t.) "Türk Yüksek Mimarlar Birliği 14. Dönem (1940-1941)". Erişim Tarihi: 01.12.2020, <http://www.md1927.org.tr/dernek/14-donem-1940-1941>

Mimarlar Derneği 1927 (b.t.) "Türk Yüksek Mimarlar Birliği 15. Dönem (1941-1942)". Erişim Tarihi: 01.12.2020, <http://www.md1927.org.tr/dernek/turk-yukse-mimarlar-birligi-15-donem-1941-1942>

Mimarlar Derneği 1927 (b.t.) "Türk Yüksek Mimarlar Birliği 16. Dönem (1942-1944)". Erişim Tarihi: 01.12.2020, <http://www.md1927.org.tr/dernek/turk-yukse-mimarlar-birligi-16-donem-1942-1944>

Mimarlar Derneği 1927 (b.t.) "Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nden Mimarlar Derneği 1927'ye". Erişim Tarihi: 26.12.2020, <http://www.md1927.org.tr/tarihce>

Moda Müzayede (2020) "Bursa-Çelik Palas-1950'ler", Erişim Tarihi: 29.12.2020, <https://www.modamuzayede.com/urun/1915541/fotokart-bursa-celik-palas-1950-ler>.